

Lilijana Urlep

mag. znanosti, arhivska svetovalka

Nadškofijski arhiv Maribor, Slomškov trg 20, SI - 2000 Maribor

e-naslov: lilijana.urlep@nadskofija-maribor.si

ZAKAJ JE SLOMŠEK PODPISAL VOLILNE KAPITULACIJE? SLOMŠEK IN STATUS LAVANTINSKE ŠKOFIJE KOT LASTNIŠKE ŠKOFIJE

1 UVOD

Leta 1846 je salzburški nadškof in kardinal Friderik knez Schwarzenberg (1809–1885, salzburški knezonadškof 1835–1850) Antona¹ Slomška (1800–1862), takrat opata v Celju, imenoval za novega lavantinskega škofa oz., natančneje, knezoškofa. Nadškof Schwarzenberg je Slomška najprej imenoval ali nominiral za škofa, nato pa nominacijo tudi uradno potrdil in Slomška v salzburški stolnici posvetil za škofa. Celoten postopek je bil formalnopravno v rokah salzburškega nadškofa, papež pri imenovanju ni sodeloval. Gre za precejšnjo posebnost, ki jo lahko obrazložimo s posebnim statusom lavantinske škofije kot salzburške lastniške škofije. Škofje ostalih škofij so bili v srednjem in novem veku večinoma voljeni s strani stolnega kapitlja ali nominirani s strani vladarja, potrditev oz. konfirmacija pa je bila v rokah papeža.

Lavantinska škofija je bila kot salzburška lastniška škofija ustanovljena leta 1228. Že v ustanovni listini je takratni salzburški nadškof Eberhard II., ustanovitelj škofije, sebi in svojim naslednikom na salzburškem škofijskem sedežu pridržal pravico do imenovanja, potrditve in posvetitve novega lavantinskega škofa. V skladu z ustanovno listino je bilo imenovanje lavantinskih škofov v srednjem in novem veku (izjeme samo v 14. in 15. stoletju) v rokah salzburških nadškofov, papež v postopku ni bil udeležen. Poseben način oz. postopek imenovanja se je ohranil tudi po preoblikovanju škofijskih meja v času jožefinskih

¹ Ime Martin si je izbral šele ob imenovanju za škofa.

cerkvenih reform. Tako so bili v 19. stoletju lavantinski škofje, vključno s Slomškom in njegovima naslednikoma Jakobom Maksimilijanom Stepišnikom in Mihaelom Napotnikom, imenovani s strani salzburskega nadškofa. Podobno je veljalo tudi za ostale lastniške škofije.²

Prispevek prikazuje, kako se je poseben status lavantinske škofije kot lastniške škofije odražal v času škofovanja Antona Martina Slomška. Načeloma se je to kazalo predvsem pri postopku imenovanja Slomška za škofa. V tem oziru so še posebej zanimive volilne kapitulacije, ki jih je Slomšek podpisal na dan uradne potrditve njegovega imenovanja za škofa. Volilne kapitulacije so sredstvo (v obliki pogodbe) za urejanje odnosov med volivci in kandidatom za neko službo, pogoste so bile pri volitvah cesarja in škofov. V slovenskem zgodovinoписju so volilne kapitulacije, z izjemo kapitulacij pri volitvah cesarja, skoraj popolnoma nepoznane.

Poseben položaj lavantinske škofije se je nadalje kazal tudi pri reorganizaciji notranjeavstrijskih škofij in prenosa sedeža lavantinske škofije v Maribor leta 1859, pri čemer je takratni salzburski nadškof Tarnóczy odigral pomembno vlogo.

2 USTANOVITEV LAVANTINSKE ŠKOFIJE KOT LASTNIŠKE ŠKOFIJE

Lavantinsko škofijo s sedežem v Šentandražu v Labotski dolini na današnjem avstrijskem Koroškem je kot četrto lastniško škofijo ustanovil salzburski nadškof Eberhard II. pl. Regensberg, ki je pred tem ustanovil že chiemseejsko³ in sekavsko lastniško škofijo. V 11. stoletju je njegov predhodnik, nadškof Gebhard (1060–1088), ustanovil škofijo v Krki na Koroškem. Pri ustanovitvi lastniških škofij sta se nadškofa ustanovitelja verjetno zgledovala po institutu karentanskih kornih škofov in verjetno po lastniških cerkvah.⁴ Za ustanovitev škofij si je Salzburg pridobil dovoljenje papeža in cesarja, čeprav cesarjeva odobritev pri lavantinski škofiji ni dokazana oz. izpričana.⁵

² Izjemo je predstavljala le krška škofija, kjer je od leta 1535 naprej novega škofa dvakrat predlagal oz. nominalni cesar in enkrat salzburski nadškof. Potrditev oz. konfirmacija je ostala v rokah salzburskega nadškofa. Peter Tropper, *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum* (dalje: Tropper, *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum*), Klagenfurt 1996, str. 84.

³ Škofija s sedežem na Kimskem jezeru na Bavarskem je bila ukinjena na začetku 19. stoletja.

⁴ Nikolaus Grass, *Das Salzburger Privileg der freien Verleihung der Eigenbistümer unter besonderer Berücksichtigung des Kampfes um die Erhaltung dieses Privilegs* (dalje: Grass, *Das Salzburger Privileg der freien Verleihung der Eigenbistümer unter besonderer Berücksichtigung des Kampfes um die Erhaltung dieses Privilegs*), Paderborn 1988, str. 4; Tropper, *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum*, str. 54–55.

⁵ Ob ustanovitvi krške škofije sta tako papež kot cesar dala Salzburgu dovoljenje, da imenuje oz. postavlja krške škofo. Grass, *Das Salzburger Privileg der freien Verleihung der Eigenbistümer unter besonderer Berücksichtigung des Kampfes um die Erhaltung dieses Privilegs*, str. 3–4; Wilhelmine Seidenschur, *Die Salzburger Eigenbistümer in ihrer reichs- und kirchenrechtlichen Stellung* (dalje: Seidenschur, *Die Salzburger Eigenbistümer in ihrer reichs- und kirchenrechtlichen Stellung*), v: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* 40 (1919), str. 182–183. To je osnova za t.i. salzburski privilegij.

Pri salzburških lastniških škofijah (obstajale so samo salzburške lastniške škofije) gre za posebnost v cerkvenopravni, cerkvenoupravni in državnopravni ureditvi. Ustanovili so jih salzburški nadškofje oz., konkretno, nadškofa na ozemlju salzburške nadškofije. Škofije so bile tudi dotirane s strani Salzburga. Ob ustanavljanju škofij si je Salzburg (oz. salzburški nadškofje) pridržal pravico do imenovanja oz. postavljanja škofov. Škofje lastniških škofij so bili od nadškofa odvisni tako v državnem (fevde/temporalije so dobili od nadškofa, ne od države) kot v cerkvenem smislu, njihov položaj lahko primerjamo z odnosom vazala do fevdnega gospoda. Na začetku škofijam ni bilo določeno niti ozemlje. Lavantinski škofiji je bilo ozemlje dodeljeno šele leta 1244, torej 16 let po ustanovitvi. Obsegala je samo skromno ozemlje na meji med takratno štajersko in koroško vojvodino, na današnjih slovenskih tleh samo poznejši dekaniji Dravograd in Radlje ob Dravi. V nasprotju z drugimi škofijami lastniške škofije niso nikoli dosegle statusa neposredne podrejenosti cesarstvu oz. cerkvene kneževine, škofje pa niso bili državni knezi v pravem pomenu besede, čeprav so od svetnih vladarjev dobili častni naziv knezov.⁶ Zaradi vsega navedenega se zastavlja vprašanje, ali so bili sploh pravi ordinariji ali samo nekakšni generalni vikarji salzburških nadškofov⁷ oz. če so sploh imeli lastno ali samo podeljeno jurisdikcijo. Odgovor na to vprašanje je načeloma zelo kompleksen in ni del tega prispevka, vsekakor pa lahko rečemo, da je bila njihova jurisdikcija v marsičem omejena.

Nadškof Eberhard II. je 10. maja 1228 v Salzburgu izdal ustanovno listino lavantinske škofije.⁸ V ustanovni listini ni določil niti ozemlja škofije niti prihodkov škofa, ampak je poudaril predvsem razmerja med salzburškim nadškofom in salzburškim stolnim kapitljem na eni in lavantinskim škofom na drugi strani. Natančno je uredil način imenovanja novega škofa in določil njegove pravice in dolžnosti. Nadškof je sebi in svojim naslednikom pridržal pravico do imenovanja, potrditve, posvetitve, duhovne investiture in podelitve temporalij.

⁶ Grass, *Das Salzburger Privileg der freien Verleihung der Eigenbistümer unter besonderer Berücksichtigung des Kampfes um die Erhaltung dieses Privilegs*, str. 1–9; Seidenschur, *Die Salzburger Eigenbistümer in ihrer reichs- und kirchenrechtlichen Stellung*; Lilijana Urlep, *Kirchenvisitationen und Visitationsberichte des Lavanter Fürstbischofs Attems 1724–1744, v: Herrschaftspraktiken und Lebensweisen Im Wandel: Die Habsburgermonarchie im 18. Jahrhundert*, Dunaj, Köln, Weimar 2020, str. 68–69.

⁷ Prim. France M. Dolinar, *Nastanek lavantinske škofije* (dalje: Dolinar, *Nastanek lavantinske škofije*), v: *Studia Historica Slovenica: časopis za humanistične in družboslovne študije = humanities and social studies review* 10 (2010), št. 2/3, str. 287, 293.

⁸ Žal se originalna ustanovna listina pri prejemniku ni ohranila. Prepis se nahaja v kopiaalni knjigi *Codex Henrici: Nadškofijski arhiv Maribor* (NŠAM), Zbirka rokopisov, *Codex Henrici*, f. 34, št. 85. Prepis se je ohranil tudi v listini o preoblikovanju lavantinske škofije v času jožefinskih cerkvenih reform z dne 15. aprila 1789 (NŠAM, Zbirka listin, št. 288). Besedilo listine je bilo objavljeno v: *Monumenta historica ducatus Carinthiae: Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten*, Band IV./I. (1202–1262), št. 1886, str. 147–149; Franc Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije 1228–1928* (dalje: Kovačič, *Zgodovina lavantinske škofije*), Maribor 1928, str. 450–451. O določilih iz ustanovne listine so mdr. pisali: Karlmann Tangl, *Reihe der Bischöfe von Lavant*, Klagenfurt 1841, str. 54–61; Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 155–158; Anton Ožinger, *Zgodovina mariborsko-lavantinske škofije*, v: *Letopis mariborske škofije za sveto leto 2000: Slomškov zbornik* (ur. Jože Goličnik), Maribor 2001, str. 68–70; Anton Ožinger, *Listine lavantinske škofije v Pokrajinskem arhivu Maribor*, Maribor 1989, str. 5; Dolinar, *Nastanek lavantinske škofije*, str. 287–300.

Po investituri in prejemu temporalij je moral novoimenovani lavantinski škof nadškofu in salzburški cerkvi priseči zvestobo in pokorščino. Kapitlju in proštu stolnega kapitlja v Šentandražu, ki je bil ustanovljen pred letom 1225 in je ob ustanovitvi škofije postal stolni kapitelj, je prepovedal udeležbo pri imenovanju škofov. Prav tako je lavantinskemu škofu prepovedal, da bi sodeloval pri volitvah salzburškega nadškofa. Lavantinski škofje v salzburški stolnici ali na ozemlju salzburške nadškofije niso smeli opravljati pontifikalnih opravil brez dovoljenja salzburškega kapitlja ali nadškofa. Čeprav so omenjena določila videti zelo strogo in restriktivno in so jih kot takšna opredelili tudi nekateri zgodovinarji in raziskovalci,⁹ jih je treba osmisliti v duhu lastniških škofij. V tem oziru postanejo vsa določila dokaj razumljiva. Podobno kot je bilo pri nekdanjih lastniških cerkvah v navadi, da so lastniki imenovali duhovnike, si je nadškof ustanovitelj pridržal pravico, da sam postavlja škofa. V tem smislu je treba razumeti tudi določilo, da šentandraški prošt in kapitelj ne smeta sodelovati pri volitvah/imenovanju novega škofa. Čeprav je bilo v tem času dokaj običajno, da so škofa volili člani stolnega kapitlja, si je nadškof imenovanje lavantinskih škofov pridržal zase in za svoje naslednike in ga ni bil pripravljen prepustiti šentandraškemu kapitlju. Prav tako je razumljiva tudi prepoved, da lavantinski škofje ne smejo sodelovati pri volitvah salzburškega nadškofa. Tega so volili kanoniki salzburškega stolnega kapitlja, zato lavantinski škof in škofje drugih lastniških škofij pri volitvah niso smeli sodelovati, razen če so bili tudi sami kanoniki salzburškega kapitlja, kar je bilo v novem veku dokaj pogosto. Odvisnost lavantinskega škofa se je kazala tudi v – že omenjeni – zahtevi po prisegi zvestobe in pokorščine oz. vazalni prisegi, ki postane razumljiva v kontekstu podelitve temporalij s strani salzburškega nadškofa, s čimer postanejo lavantinski škofje nadškofovi vazali.

Čeprav so bila določila v ustanovni listini zelo jasna, se je v 14. in 15. stoletju večkrat zgodilo, da so bili lavantinski škofje imenovani s strani papeža. Do tega je prišlo zaradi političnega dogajanja in razmer v Cerkvi, predvsem zaradi nasprotovanja med salzburškimi nadškofi in Habsburžani ter razkola v Cerkvi.¹⁰ Po tem obdobju pa je bilo imenovanje lavantinskih škofov in škofov ostalih lastniških škofij trdno v rokah salzburških nadškofov.

Pod salzburško nadškofijo oz. metropolijo so poleg lastniških škofij spadale še sufraganske škofije Brixen, Freising, Passau in Regensburg, ki so v državnopravnem smislu spadale neposredno pod cesarstvo.¹¹ Salzburški nadškofje so zmeraj razlikovali med sufraganskimi in lastniškimi škofijami, po rangi

⁹ Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 156; Dolinar, *Nastanek lavantinske škofije*, str. 294.

¹⁰ Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 165–189.

¹¹ Gl. npr. Erwin Gatz in Clemens Brodtkorb, *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches: 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*, Berlin 2001, str. 114, 187, 548, 620.

in statusu pa so bili sufraganski škofje zmeraj uvrščeni pred škofe lastniških škofij.¹²

3 LAVANTINSKA ŠKOFIJA V SREDNJEM IN NOVEM VEKU TER DO KONCA PRVE SVETOVNE VOJNE

Poseben položaj lavantinske škofije kot lastniške škofije se je kazal tudi v novem veku. Navadno so bili za lavantinske škofe imenovani kanoniki salzburskega in/ali drugih stolnih kapitljev; kanonikate so obdržali tudi po imenovanju. Za večino od njih je bila lavantinska stolica samo odskočna deska za nadaljnjo kariero. Pogoste so bile menjave na škofijskem sedežu, škofje so bili velikokrat odsotni iz škofije. Ker je bila škofija majhna in slabo dotirana, so škofje do srede 17. stoletja opravljali različne službe in funkcije za svetne vladarje, druge cerkvene dostojanstvenike in salzburske nadškofe, od tega časa naprej pa samo za salzburske nadškofe. Tako so lavantinski škofje od srede 17. stoletja¹³ naprej oz. od leta 1640 opravljali službo generalnega vikarja salzburskih nadškofov za salzburski del Koroške severno od Drave. Kot generalni vikarji so delovali izven meja svoje škofije in tako zaznamovali cerkveno in krajevno zgodovino na širšem koroškem prostoru. Podobno službo so na Štajerskem od konca 16. stoletja naprej za salzburskega nadškofa opravljali sekavski škofje.¹⁴ Pri tem se seveda zastavlja vprašanje, zakaj služba salzburskega generalnega vikarja na Koroškem ni bila zaupana krškim škofom. Odgovor je dokaj enostaven: načeloma se je to res zgodilo, vendar je takratni krški škof Krištof Andrej baron Spaur (1574–1603) deloval malo samosvoje, zato je služba prešla na lavantinske škofe,¹⁵ ki so jo opravljali do jožefinskih cerkvenih reform, ko je bila ukinjena.

V času cerkvenih reform cesarja Jožefa II. (1780–1790) je lavantinska škofija pridobila celjsko okrožje na Štajerskem in velikovško na Koroškem, sedež pa je ostal v koroškem Šentandražu. Salzburski nadškofje so si v času jožefinskih cerkvenih reform, sekularizacije in načrtov za preureditev škofij in Napoleon-skih vojn prizadevali, da bi ohranili poseben status salzburske škofije v odnosu doškofov lastniških škofij, kar jim je tudi uspelo.¹⁶ Ko je bila ustanovljena leo-

¹² Lastniške škofije so se včasih nazivale kot *fundatae*, torej ustanovljene škofije. Gl. npr.: NŠAM, Škofijska pisarna, F 2 — Bistum Lavant, spiritualije, šk. 13, Prerogativa Ecclesiae Salisburgensis. Za rangiranje v novem veku: *Conspectus et status totius Archi-Dioecesis Salisburgensis in suis personis ecclesiasticis eorumque curae concreditibus animabus succincte exhibitus*, MDCLXXII, Salzburg 1772, str. 3–6.

¹³ V literaturi (Erwin Gatz in Stephan M. Janker, *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648 bis 1803: ein biographisches Lexikon*, Berlin 1990, str. 609) se sicer navaja, da so službo opravljali že od konca 16. stoletja naprej, vendar se je to zgodilo šele po letu 1640. Gl. predvsem: Archiv der Erzdiözese Salzburg (AT-AES), 1.2 4/20/28; Tropper, *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum*, str. 209.

¹⁴ Erwin Gatz in Stephan M. Janker, *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches: 1648 bis 1803: ein biographisches Lexikon*, str. 623.

¹⁵ AT-AES 1.2 4/20/28.

¹⁶ Hubert Bastgen, *Die Neuerrichtung der Bistümer in Österreich nach der Säkularisation*, Wien 1914, str. 3–12; Rado Kušej, *Joseph II. und die äußere Kirchenverfassung Innerösterreichs* (dalje: Kušej, *Joseph II. und die äußere Kirchenverfassung Innerösterreichs*), Amsterdam 1965, str. 95–227.

benska škofija na Gornjem Štajerskem, je nominacijska pravica sicer pripadla cesarju, nadškof pa si je pridržal pravico do potrditve in posvetitve.¹⁷ Leobensko škofijo, ki je obstajala do leta 1859, ko je bila formalnopravno združena s sekavsko, lahko opredelimo kot peto lastniško škofijo. V nasprotju s prejšnjim obsegom so od leta 1818 pod salzbursko metropolijo spadale samo krška, sekavska, lavantinska in do 1859 leobenska škofija.

Salzburski nadškofje so si svoje posebne pravice in privilegije v odnosu do lastniških škofij oz. škofov lastniških škofij obdržali vse do konca prve svetovne vojne. Po koncu prve svetovne vojne je prišlo do propada Avstro-Ogrske, ozemlje lavantinske škofije pa je prišlo pod Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Po smrti škofa Mihaela Napotnika je bil leta 1923 za novega škofa imenovan Andrej Karlin; imenovanje je opravil papež oz. Sveti sedež.¹⁸ K temu niso pripomogle samo politične razmere oz. nove meje, ampak tudi reforma rimske kurije in leta 1917 izdani zakonik cerkvenega prava *Codex juris canonici* (CIC), po katerem je papež moral potrditi imenovanje škofov, ki so bili voljeni ali imenovani s strani civilnih oblasti.¹⁹ Dokončno so salzburske pravice in privilegiji ugasnili z avstrijskim konkordatom leta 1933/34.²⁰ Leta 1924 je bila lavantinska škofija izvzeta iz salzburske metropolije in neposredno podrejena Svetemu sedežu, medtem ko sekavska in krška škofija še danes spadata pod salzbursko metropolijo.

4 SLOMŠEK IN POSEBNOSTI LAVANTINSKE ŠKOFIJE KOT LASTNIŠKE ŠKOFIJE

Slomšek je bil za lavantinskega škofa imenovan leta 1846. Po smrti lavantinskega škofa Franca Ksaverja Kutnarja (1844–1846) 8. marca 1846 se je salzburski nadškof Schwarzenberg lotil iskanja novega pastirja za lavantinsko škofijo, ob čemer je kaj hitro pomislil na Slomška. Čeprav je bilo formalnopravno imenovanje v njegovih rokah, je moral dobiti predhodno privolitev cesarja in soglasje kandidata. V zvezi s tem se je nadškof 12. aprila najprej obrnil na dvor in še v istem mesecu dobil pritrdilen odgovor.²¹ Nadškof se je na dvor torej obrnil s konkretnim, to je Slomškovim imenom. V mesecu maju, torej potem ko je že dobil odgovor z dvora, je pridobil še Slomškovo soglasje.

¹⁷ Kušej, *Joseph II. und die äußere Kirchenverfassung in Innerösterreich nach der Säkularisation*, str. 197.

¹⁸ NŠAM, Zapuščine škofov, Karlin, Andrej, šk. 1.

¹⁹ CIC 1917, kanon 332. Več o tem gl.: Rupert Klieber, Die Annullierung der »Salzburger Privilegien« und die Salzburger Bischofswahl 1934 im Lichte der Vatikanischen Quellenbestände zum Pontifikat Pius XI., v: *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde* 151 (2011), 324–326.

²⁰ Grass, *Das Salzburger Privileg der freien Verleihung der Eigenbistümer unter besonderer Berücksichtigung des Kampfes um die Erhaltung dieses Privilegs*, str. 41–42.

²¹ NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, šk. 72 (kopije salzburskih aktov), dopis nadškofa Schwarzenberga na dvor v zvezi z imenovanjem Slomška za lavantinskega škofa z dne 12. aprila 1846 in odgovor z dvora z dne 27. aprila 1846.

Slomšek je imenovanje sprejel pod pogojem, da nadškof ne najde bolj ustreznega kandidata.²² Ko je pridobil obe soglasji, je Schwarzenberg 30. maja Slomška uradno predlagal oz. nominiral za lavantinskega knezoškofa.²³

Celoten postopek imenovanja je potekal v treh oz. štirih korakih: nominacija (30. maj), potrditev (2. julij) in posvetitev (5. julij).²⁴ Čeprav se v literaturi pogosto omenjata samo nominacija in posvečenje,²⁵ je bil zelo pomemben tudi drugi korak: potrditev oz. konfirmacija, to je korak, ki je bil drugače v rokah papeža. Po nominaciji je v Salzburgu – podobno kot pri njegovih predhodnikih – potekal inkvizicijski ali preiskovalni postopek, med katerim so preverili Slomškovo sposobnost za škofa.²⁶ Po nominaciji je Slomšek na Dunaju 20. junija prisegel tudi cesarju Ferdinandu.²⁷

Na dan konfirmacije je Slomšek podpisal volilne kapitulacije.²⁸ Gre za sredstvo oz. pogodbo, ki ureja razmerja med volivci in kandidatom za službo ali funkcijo. Uporabljale so se predvsem pri volitvah cesarjev (npr. leta 1519, ko je bil izvoljen Karel V. Habsburški) in škofov. Pri volitvah škofov so se kapitulacije začele pojavljati v srednjem veku, še posebej pogosto pa so bile v rabi v novem veku. Kapitulacije, v katerih so bili v mnogih ozirih določene pravice in dolžnosti škofa, so predstavljale nekakšno ustavo ali zakonodajo cerkvene kneževine. Na ta način se je nekoliko omejila moč škofa, na drugi strani pa si je kapitelj, ki je volil škofa, poskušal zgraditi oz. obdržati svojo vplivno sfero. Konec 17. stoletja so bile prepovedane.²⁹ Zanimivo je, da so volilne kapitulacije podpisovali tudi lavantinski škofje,³⁰ ki sploh niso bili voljeni. Očitno je šlo pri kapitulacijah lavantinskih škofov za instrument, ki je potrjeval oz. utrjeval razmerja med salzburškimi nadškofi in lavantinskimi škofi. Lavantinski škofje so kapitulacije podpisovali skozi celotni novi vek, tudi po letu 1700, ko so bile prepovedane. Kapitulacije so vsebovale 19 točk ali členov, ki se skozi čas

²² NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXVII-B-10, Slomškova dopisa nadškofu z dne 4. in 28. maja 1846.

²³ NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXVII-B-10, nadškofova uradna nominacija Slomška za lavantinskega knezoškofa, 30. maj 1846.

²⁴ Nazadnje je bil 19. julija slovesno umeščen v Šentandražu.

²⁵ Kovačič, *Zgodovina lavantinske škofije*, str. 367.

²⁶ NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, šk. 72 (kopije salzburških aktov), inkvizicijski postopek glede imenovanja škofa Slomška.

²⁷ NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXVII-B-16.

²⁸ Lilijana Urlep, *Vse za Božjo slavo, zveličanje duš in prenovno škofije: katalog razstave ob dvestoletnici duhovniškega posvečenja škofa Antona Martina Slomška (1800–1862)*, Maribor 2024, str. 20.

²⁹ Reinhard Heinisch, *Die bischöflichen Wahlkapitulationen im Erzstift Salzburg 1514 – 1688*, Wien 1977.

³⁰ Volilne kapitulacije so del gradiva o imenovanju lavantinskih škofov in se nahajajo tako v Nadškofijskem arhivu Maribor kot v arhivu salzburške nadškofije v Salzburgu. Lavantinski škofje so (do 19. stoletja) ob kapitulacijah podpisovali tudi reverzalije oz. reverze, v katerih so bile našete bolj konkretne zadeve glede izvrševanja njihove službe. Sekavski škofje nasprotno niso podpisovali kapitulacij, pač pa reverzalije, ki so nekoliko spominjale na kapitulacije. Tako so se npr. v prvi točki zavezali k zvestobi salzburškim nadškofom. AT-AES 1.2 4/17/1, 4/17/2 in 4/17/3.

vsebinsko niso spreminjali. Kot zadnji je kapitulacije ob imenovanju podpisal škof Napotnik leta 1889.³¹

V volilnih kapitulacijah, ki jih je Slomšek sprejel oz. podpisal pred samim uradnim aktom potrditve, se jasno kaže ta podrejen odnos in odvisnost lavantinskih škofov od salzburških nadškofov metropolitov. Tako se je Slomšek v prvem členu zavezal, da bo pokoren salzburškemu nadškofu in njegovim naslednikom kot svojemu metropolitu, kolatorju in neposredni nadrejeni cerkveni oblasti in da bo storil vse, kar so bili dolžni storiti njegovi predhodniki na škofijskem sedežu. Prav tako se je zavezal, da bo nadškofa nadomeščal pri pontifikalnih opravilih, kadar ga bo le-ta k temu pozval. V novem veku se je to večkrat dogajalo: lavantinski škofje so na ozemlju salzburške nadškofije birmali in posvečevali cerkve, za kar so največkrat prejeli posebno komisijo. To so počeli na poti v ali iz Salzburga,³² medtem ko za Slomška to ni znano.³³ Podobno je bilo v kapitulacijah navedeno, da bo Slomšek nadomeščal oz. zastopal nadškofa na zasedanjih raznih političnih teles in cerkvenih zborov ter sinod. Na zasedanjih [svetnih] političnih teles mora še posebej paziti, da ne bi prišlo do omejevanja ali kratenja pravic Cerkvi in duhovščini. Če se iz kakršnegakoli vzroka (obveznosti, bolezen itd.) odpravi iz škofije, mora o tem takoj obvestiti nadškofa, po opravljeni obveznosti ali zdravljenju pa se mora čim prej vrniti v škofijo. Če bi se želel odpovedati škofiji ali če bi želel dobiti pomožnega škofa, se mora to zgoditi v skladu s privilegiji in pravicami, ki jih je papež podelil salzburški cerkvi. Brez dovoljenja nadškofa ne sme sprejeti nobene službe ali naslova. V navedenih določilih se poleg odvisnosti lavantinskega škofa kaže tudi [nadškofova] skrb za vestno opravljanje škofovske službe (npr. dolžnost rezidiranja v škofiji) in ohranjanje pravic Cerkve. V tem oziru sta zelo izpovedna peti in drugi člen, v katerih je napisano, da bo Slomšek skrbno oz. zvesto vodil škofijo v duhovnih in gmotnih zadevah in da bo redno opravljal vizitacijo, o čemer bo redno poročal nadškofu, kar je Slomšek pozneje tudi redno počel.³⁴ Zanimiv je tudi zadnji člen, v katerem je navedeno, da mora Slomšek kot lavantinski škof skrbeti za korist nadškofa, nadškofije, lavantinske škofije in podložnikov, in to v tem vrstnem redu.

Podobno zanimiva so določila glede upravljanja škofijskega premoženja. V kapitulacijah je bilo Slomšku naloženo, da mora svoje finančne obveznosti

³¹ NŠAM, Zapuščine škofov, Napotnik, Mihael, šk. 42.

³² Njihovim pravilom lahko sledimo po konzistorialnih protokolih. Tako je npr. lavantinski škof Jožef I. Ožbalt grof Attems leta 1737 birmal v Bischofshofnu, Radtstadtu in Tamswegu, torej izven meja svoje škofije in generalnega vikariata na Koroškem. NŠAM, Škofijska pisarna, Protokoli konzistorialne/škofijske pisarne, protokol 1737–1741, zapis za avgust 1737.

³³ Slomšek je kot vizitator benediktinskih samostanov tudi deloval izven meja svoje škofije, vendar je vizitacijo opravil kot apostolski subvizitator ali sovizitator, za kar ga je predlagal takratni praški in nekdanji salzburški nadškof Schwarzenberg (praški nadškof 1849–1885). NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXIII-B-4.

³⁴ NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, šk. 72 (kopije salzburških aktov).

redno poravnati in o finančnem stanju poročati nadškofu. Za škofijsko premoženje mora vestno skrbeti. Brez dovoljenja nadškofa se ne sme zadolžiti, če pa bi si nakopal kakšen dolg, ga mora poravnati iz lastnega žepa. Prav tako ne sme brez dovoljenja nadškofa prepuščati posesti ali desetin drugim upravičencem. Strogost teh določil najverjetneje izvira iz dejstva, da je bila lavantinska škofija v osnovi dotirana iz strani Salzburga, zaradi česar je Salzburg še posebej skrbno bdel nad premoženjem škofije. V tem oziru je še posebej zanimivo določilo, da se morajo tisti, ki imajo kakršnekoli zahteve ali pretenzije do lavantinske škofije, obrniti na Salzburg.

Ker se določila niso spreminjala, je lahko prišlo do anahronizma. V tem oziru lahko še posebej izpostavimo 11. člen, v katerem je bilo navedeno, da mora Slomšek skrbno skrbeti za konje in vojake, ki bi jih ob vpoklicu oz. mobilizaciji poslal v boj. Tukaj ni mišljena pomoč Salzburgu, ampak vojaki za cesarsko vojsko (*Reichsarmee*). Čeprav lavantinska škofija ni imela statusa cerkvene kneževine, se vendarle pojavlja v cesarskih registrih oz. maticah (*Reichsmatrikel*), kjer je bilo zabeleženo, koliko vojakov oz. kakšno denarno nadomestilo morajo posamezne entitete prispevati za vzdrževanje vojske oz./in centralnih organov. Tako se lavantinski škofje pojavljajo v matrikah iz leta 1521 in 1532. Glede na register iz leta 1521 je morala lavantinska škofija prispevati 5 konjenikov in 19 pešcev,³⁵ po registru iz leta 1532 pa 10 konjenikov in 38 pešcev.³⁶

Volilne kapitulacije so načeloma zelo izpovedne. Vsekakor sta v njih zelo jasno izraženi odvisnost oz. podrejenost lavantinskega škofa od salzburškega metropolita, kaže pa se tudi, da je bila jurisdikcija lavantinskih škofov v lastni škofiji v marsičem omejena. Ker so bile volilne kapitulacije od konca od 18. stoletja naprej načeloma prepovedane in ker lavantinski škofje niso bili voljeni, si je treba zastaviti vprašanje o njihovi dejanski veljavnosti in vrednosti, pri čemer pa je treba upoštevati tudi dejstvo, da tudi pri drugih škofijah niso upoštevali prepovedi kapitulacij in so jih še naprej uporabljali vse do sekularizacije na začetku 19. stoletja.³⁷ Vsekakor je treba pri škofu Slomšku upoštevati, da so določila iz kapitulacij nastala v zgodnjem novem veku in da v njegovem času niso več v celoti ustrezala danim razmeram in realnosti (npr. poznemu jožefinizmu in državnemu nadzoru nad Cerkvijo itd.) in da je moral Slomšek pri vodenju škofije v precejšnji meri upoštevati tudi civilne oblasti. Vsekakor bo treba veljavnost kapitulacij in posameznih določil v njih osmisлити z več vidikov, kar pa je naloga za poseben članek.

³⁵ Karl Zeumer, *Reichsmatrikel von 1521*; https://de.wikisource.org/wiki/Reichsmatrikel_von_1521 (pridobljeno: 9. 10. 2024).

³⁶ *Hernach volgend die Zehen Krayß*, Augsburg 1532: https://de.wikisource.org/wiki/Hernach_volgend_die_zehen_Kray%C3%9F (pridobljeno: 9. 10. 2024).

³⁷ Peter Zürcher, *Wahlkapitulationen*, publiziert am 28.07.2010, v: Historisches Lexikon Bayerns; <http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/Wahlkapitulationen> (pridobljeno: 10. 10. 2024).

Med samim aktom potrditve je Slomšek najprej izpovedal veroizpoved, nato pa izrekel prisego o izogibanju simoniji.³⁸ Po uradni potrditvi imenovanja s strani nadškofa je Slomšek prisegel zvestobo in pokornost salzburški nadškofiji, nadškofu in njegovim naslednikom.³⁹ Kot je bilo že omenjeno, gre za vazalno prisego, ki je bila predviden že v ustanovni listini.

Na praznik sv. bratov Cirila in Metoda je bil Slomšek v salzburški stolnici slovesno posvečen v škofa, o čemer je nadškof izstavil tudi listino.⁴⁰ Glavni posvečevalec je bil salzburški nadškof, sopusvečevalca pa linški škof Gregor Tomaž Ziegler in salzburški pomožni škof Alojzij Hoffmann.

Posebna vloga salzburškega nadškofa se je kazala tudi pri preoblikovanju notranjeavstrijskih škofij (sekavska, krška, lavantinska, leobenska)⁴¹ in prenosu sedeža lavantinske škofije v Maribor leta 1859. Takratnemu salzburškemu nadškofu Maksimilijanu Jožefu pl. Tarnóczyju (1850–1876) lahko pripišemo kar nekaj zaslug za reorganizacijo notranjeavstrijskih škofij in posledično selitev škofijskega sedeža v Maribor. Nadškof je leta 1853 formalno sprožil postopek za preoblikovanje škofijskih meja⁴² in za ugodno rešitev večkrat posredoval pri višjih cerkvenih in svetnih oblasteh, tudi pri papežu. Prav tako je kot metropolit posredoval tudi pri svojih sufraganih oz. škofih lastniških škofij. Tako je bil leta 1858 v Salzburgu sklenjen sporazum o določitvi meja med krško, lavantinsko in sekavsko škofijo *Conventio inter Principes-Episcopi Gurcensem, Seccoviensem et Lavantinum* oz. *Conventio Salisburgensis*, po katerem je pod lavantinsko škofijo prišlo celotno mariborsko okrožje.⁴³ Vsekakor pa je med procesom pazil na to, da se ohranijo njegove pravice in privilegiji pri imenovanju škofov, kar je papež Pij IX. v odlokih o razmejitvi med krško in lavantinsko ter sekavsko in lavantinsko škofijo tudi potrdil.⁴⁴

Slomšek je bil v času svojega škofovanja v rednih stikih s salzburškim nadškofom. Redno mu je poročal o stanju škofije, veliko pisem in poročil pa sta si izmenjala tudi glede preoblikovanja škofije in prenosa škofijskega sedeža v Maribor. Po Slomškovi smrti je bil Salzburg tisti, ki je imenoval novega upravitelja

³⁸ NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXVII-B-10, program konfirmacije.

³⁹ NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, šk. 72 (kopije salzburških aktov), Slomškova prisega zvestobe in pokorščine, 2. 7. 1846.

⁴⁰ NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, I/1-94, Iistina o Slomškovem škofovskem posvečenju, 5. 7. 1846.

⁴¹ Ob reorganizaciji škofijskih meja je lavantinska škofija krški odstopila dekanije na Koroškem, od sekavske pa prejela dekanije v mariborskem okrožju.

⁴² 21. julija 1853 je graškemu namestništvu poslal spomenico o novi razmejitvi notranjeavstrijskih škofij, v kateri je predvidel, da pod lavantinsko škofijo pridejo dekanije v mariborskem političnem okrožju in da se sedež lavantinske škofije prenese v eno izmed mest na spodnjem Štajerskem. NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXI-A-6.

⁴³ NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, šk. 72 (kopije salzburških aktov), dokumenti o selitvi škofijskega sedeža, *Conventio inter Principes-Episcopi Gurcensem, Seccoviensem et Lavantinum* oz. *Conventio Salisburgensis*.

⁴⁴ NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXI-A-49 in XX-A-50.

škofije, to je bil prošt Franc Fridrich,⁴⁵ in sprožil postopek za imenovanje novega škofa, Jakoba Maksimilijana Stepišnika.

5 ZAKLJUČEK

Poseben položaj lavantinske škofije kot lastniške škofije se je odražal tudi pri škofu Antonu Martinu Slomšku. Podobno kot pri njegovih predhodnikih je bilo njegovo imenovanje za lavantinskega knezoškofa v rokah salzburskega nadškofa Schwarzenberga, papež pri postopku ni bil udeležen. Po pridobitvi cesarjevega in Slomškovega pristanka je nadškof 30. maja Slomška uradno predlagal oz. nominiral za novega lavantinskega škofa, 2. julija imenovanje uradno potrdil, 5. julija pa Slomška v salzburški stolnici slovesno posvetil za škofa. Način Slomškovega imenovanja se je razlikoval od načina oz. postopka imenovanja/izbire ostalih škofov (na področju avstrijskega cesarstva), ki so bili večinoma voljeni s strani stolnih kapitljev ali nominirani s strani vladarja, izvolitev oz. nominacijo pa je potrdil papež.

Med postopkom imenovanja je Slomšek na dan konfirmacije podpisal volilne kapitulacije, v katerih je bil jasno izražen podrejen odnos lavantinskega škofa do salzburskega metropolita.

Po uradni potrditvi oz. konfirmaciji je Slomšek izrekel prisego zvestobe in pokorščine salzburškemu nadškofu in njegovim naslednikom in nadškofiji (vazalna prisega). Podobno kot postopek imenovanja je bila prisega predvidena že v ustanovni listini lavantinske škofije iz leta 1228.

Kljub temu pa je salzburški nadškof oz. metropolit odigral pomembno vlogo pri reorganizaciji notranjeavstrijskih škofij (krška, sekavska, lavantinska in leobenska; vse salzburske lastniške škofije). Takratni nadškof in kardinal Maksimilijan Jožef pl. Tarnóczy je ves čas podpiral proces preoblikovanja škofijskih meja, a je pri tem vztrajal, da se ohranijo njegove pravice in privilegiji pri imenovanju škofov lastniških škofij, kar je potrdil tudi papež Pij IX.

⁴⁵ NŠAM, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXVII-B-99.

PRILOGE

Dokument št. 1: Volilne kapitulacije škofa Slomška, 2. 7. 1846.

Vir: NŠAM, *Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXVII-B-10.*

VOLILNE KAPITULACIJE

Zu wißen demnach der Hochwüridigen Durch-

lauchtige Herr Herr Friedrich, Kardinalpriester der heiligen römischen Kirche, Erzbischof von Salzburg, Legat des apostolischen Stuhles zu Rom, Primas von Deutschland, der heiligen Theologie Doktor, Fürst zu Schwarzenberg, Herzog zu Krumau.

Auf das von dem Hochwürdigsten in Gott Fürsten und Herrn Franz Xaver Kuttmar, gewesenen Bischofe zu Lavant erfolgte Ableben das hierdurch erledigte Bisthum zu ersagten Lavant mit einem andern und taugsamen und qualifizirten Subjekt wiederum zu ersetzen gnädigst gewillet und vorgenommen, auch zu dem Ende den Hochwürdigsten und Hochwohlgeboren Herrn Anton Slomschek Abt und Stadtpfarrer zu Cilly in Ansehung seiner bekannt genugsam habenden Tugenden und Meriten zu einem künftigen Bischof gemelten Bisthum Lavant gnädigst nominirt und deklariert, auch hierauf deßen Person zu confirmiren gnädigst gewillt und entschlossen sind; als haben Höchstgedacht Sr. Eminenz mit Ihm Herrn Anton Slomschek wegen Annehmung wiederhalten Bisthums Lavant gnädigst kapitulirt, und gehandelt, sodann von Ihm nominirten Herrn Bischof solch allen wirklich nachzukommen, in Gehorsam acceptirt und angenommen worden, wie hernach folget:

1. Soll Herr Anton Slomschek als künftiger Bischof zu Lavant Sr. Eminenz unserm gnädigsten Fürsterzbischofe, und seinen in Erzbisthume rechtmäßigen Nachfolgern, als seinem Metropolitan, Collator, und unbezweifelbarer hoher geistlicher Obrigkeit gehorsam seyn, auch alles leisten, was die vorigen Bischöfe zu Lavant zu thun verobligirt gewesen sind, und Er nach Ausweisung der geistlichen Rechte ohnedas zu leisten schuldig ist.

2. Soll der ernannte Herr Bischof zu Lavant sowohl bei der Clerisei und Priesterschaft, als Kirchen und Gotteshäusern eine Generalvisitation durch das ganze Bisthum Lavant nicht allein nach Antretung des Bisthums thunlichst bald instituiren und vornehmen, sondern auch mit solcher Visitation secundum juris dispositionem continuiren, wie nicht weniger alle drei Jahre de statu, und von der Beschaffenheit des Bisthums Lavant Sr. Eminenz exactam informationem und fattsamen Bericht erstatten, wie Er dann auch die Clerisei und Priesterschaft ullis exactionibus in Ertheilung der Präsentationen auf die Pfarren oder andere Beneficien per se, vel per alios sub quovis praetextu etiam praetensae consuetudinis nicht gravieren, oder beschweren wird.

3. Soll Er auch Sr. Eminenz in allen bischofl. actibus benedicendo, consecrando, ordinando, confirmando, als oft er darum ersucht wird, vertreten.

4. Auch in andern Legationibus ad generalia et nationalia concilia et colloquia, wie auch bei anderen Versammlungen, bei Provinzial- und Diözesansynoden im Namen Sr. Eminenz zu erscheinen sich gebrauchen laße.

5. Soll er dem Bisthum Lavant in spiritualibus et temporalibus getreulich vorstehen, und seinem bischöflichen Amte mit benediciren, consecriren, Prädiciren und in all anderen Wege besten Fleißes abwarten.

6. Wann er sich in seinen eigenen Sachen, der sterbenden Lauf, oder eines Ueberzugs und anderer ehehaften Ursachen halber aus seinem Bisthum Lavant begeben wollte; so solle er solches jederzeit Sr. Eminenz zur Wißenschaft anzeigen, und dabei berichten, was Er in seiner Abwesenheit für Provision gemacht und hinterlaßen, auch nach verrichteten Sachen, oder da sich die Sterblichkeit zur Beßerung neiget, sich ohne Verzug in sein Bisthum Lavant verfügen, und also ohne Sr. Eminenz gnädigstes Vorwißen und Consens, auch sonder ehehaften Noth von seiner Residenz und Bisthum nicht verreisen.

7. Seines Bisthums Lavant Steuer, Contributionen und Bürden, die sich in Zeit seiner bischöflichen Administration zutragen, soll er zu rechter Zeit ordentlich bezahlen, und dafür die Quittung an[ne]hmen, auch fleißig wie bar Geld behalten, und Sr. Eminenz glaubwürdige Abschriften jährlich hievon zu senden, und keinen Rest anstehen laßen, damit auch auf Sr. Eminenz gnädigstes Begnehen Er seiner Administration gebührliche Rechenschaft geben möge, wird Er sich jederzeit selbigen zu leisten gefaßt machen.

8. Die Landtage, wenn sich von Sr. K. K. apost. Majestät, als Landesfürsten, ausgeschrieben werden, soll Er, da Er nicht aus erheblichen Ursachen verhindert, fleißig besuchen, die von Alters hergebrachte Session einnehmen, wider die katholische Religion, Immunitatem ecclesiasticam, und der geistlichen Freiheiten nichts bewilligen, und sich jederzeit befleißigen, daß andere Herren Prälaten solches auch thun, und derenthalben mit denselben gute Korrespondenz haben.

9. Soll er ohne Sr. Eminenz gnädigstes Vorwißen und erhaltenen Consens auf das Bisthum Lavant weder mit noch ohne Verbriefung eine Schuld machen; da es aber anderst geschehen würde; so soll Er solche Schulden ohne alle des Bisthums Entgelt von seinem Eigenthum wiederum zu bezahlen, schuldig seye. Zu dem, und

10. Soll er keine Aemter und Zehende weder seinen Befreunden, noch anderen, ohne Sr. Eminenz Vorwißen und gnädigste Bewilligung in keinerlei Wege verschreiben, noch einem eine Provision, oder sonst neue Kaufrechte, und Auswechslung darauf machen. Belangend für das

11. die Wachtpferde, die er wegen des Bisthums in die Musterung schicken und halten muß, soll er ordentlich mit Knecht und der Rüstung dermaßen haben, damit Er deßhalb in keine Strafe komme.

12. Ohne Sr. Eminenz gnädigsten Consens soll Er sich nirgends anvogten, noch Titel und Aemter annehmen.

13. Das über seines Bisthum Lavant Kleinodien, Silbergeschmeid, dann andere todte und lebendige Fahrniße aufgerichtete Inventarium soll Er nicht allein fleißig behalten, und die darin gestellten Posten conserviren, sondern auch nach Möglichkeit verbessern, und nach deßen Ableiben, oder Abtritte vermög angeregten Inventariums dem Bisthums verlassen.

14. Soll Er sich befleißigen, daß von seines Bisthums wegen keine unnothwendige Rechtsstritte, dabei merklichen Unkosten ergethet, angefangen: da aber dem Bisthum was entzogen werde wollte, oder die Sachen allbereit gerichtlich incaminirt wären, continuirt, und mit Rathe darin gehandelt, auch dem Bisthume nichts entzogen werde, wie das auch in seinem homagio begriffen ist.

15. Soll er seine Residenz, Schlösser und Häuser, so dem Bisthum zugehörig, jederzeit mit Dachung und in anderweg treulich und wohlunterhalten, und aus Nachlässigkeit, oder anderen Ursachen nicht eingehen lassen, wie nicht wieder die Gezaider, Fischwässer und andere dem Bisthum zugehörigen Gerechtigkeiten besten Fleißes inhalten und conserviren.

16. Soferen es sich auch begeben, daß Er sein Bisthum Lavant aus erheblichen, und in Rechten zulässigen Ursachen resignierte, oder aber einen Coadjutor begehrte, soll diese anders nicht, als nach Ausweise der päpstlichen dem Erzstifte Salzburg ertheilten Indulten und Privilegien auf Sr. Eminenz oder deren Succesoren gnädigste Disposition und Ordnung geschehen.

17. Wer immer bei seinem Bisthum Prätionen haben möchte, soll er auf desselben Klagen vor Sr. Eminenz allzeit unterstehen, und gehorsamliches Rechgeben, und nehmen.

18. Er soll auch Unterthanen mit Reichung des jährlichen Dienstes, Stift und Gilten, sonderheitlich mit Abmeßung des Getreids auf den Kasten wider altes Herkommen nicht beschweren, noch mit Verkaufung des Vieches wider die Gebühr bedrängen. Schließlich zum:

19. Soll er sich in allen Dingen dem bischöflichen Amte gemäß verhalten, Sr. Eminenz, wie auch des Erzbisthum Salzburg und des Bisthum Lavant, auch der Unterthanen Nutzen besten Fleißes befördern, und was zu Aufnehmung der heiligen katholischen Kirche und Religion, auch Beförderung der Ehre Gottes dienlich ist, an Ihm nichts erwinden lassen, auch sich hiemit in meliori forma juris verschreiben und obligiren, daß Er wider diese Artikel, und jeden derselben keine Caßation, Restitution oder Dispensation ausbringen, oder da Ihm eine auch proprio motu gegeben wurde, annehmen wolle, sub poena nullitatis.

Deßen zu Urkund, und dem Allen unbrüchig nachzukommen sind zwei gleichlautende Libell mit mehr Höchstgedacht Sr. Eminenz, auch Herrn Anton Slomschek als angehenden Herrn Bischof zu Lavant aufgedruckten Insiegel und eigener Unterschriften verfertigt, deren eines bei dem Konsistorium zu Salzburg hinterlegt, und der andere Ihm Herrn Bischöfe zu Lavant behändigt worden.

Geschehen zu Salzburg, dem 2. Juli 1846

Friedrich

Kard. u. Erzbischof

Anton Slomschek

ernannter Fürstbischof

von Lavant

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Archiv der Erzdiözese Salzburg (AT-AES)

AT-AES 1.2 4/20/28.

AT-AES 1.2 4/17/1, 4/17/2 in 4/17/3.

Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM)

Škofijska pisarna, F 2 – Bistum Lavant, spiritualije.

Škofijska pisarna, protokoli konzistorialne/škofijske pisarne.

Zapuščine škofov, Napotnik, Mihael.

Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin.

Zbirka listin.

Zbirka rokopisov.

Nadškofijski ordinariat Maribor (NŠOM)

Zapuščine škofov, Karlin, Andrej.

Objavljeni viri

Conspectus et status totius Archi-Diocesis Salisburgensis in suis personis ecclesiasticis eorumque curae concreditis animabus succincte exhibitus, MDCCLXXII. Salisburgi, 1772.

Jaksch von, August, *Monumenta historica ducatus Carinthiae: Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten*, Band IV./I. (1202–1262), Celovec 1906.

Literatura

Bastgen, Hubert, *Die Neuerrichtung der Bistümer in Österreich nach der Säkularisation*, Opitz, Wien 1914 (Quellen und Forschungen zur Geschichte, Literatur und Sprache Österreichs und seiner Kronländer; 12).

Gatz, Erwin, in Brodtkorb, Clemens, *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches: 1198 bis 1448: ein biographisches Lexikon*, Duncker & Humblot, Berlin 2001.

- Gatz, Erwin, in Janker, Stephan M., *Die Bischöfe des Heiligen römischen Reiches: 1648 bis 1803: ein biographisches Lexikon*, Duncker & Humbolt, Berlin 1990.
- Grass, Nikolaus, *Das Salzburger Privileg der freien Verleihung der Eigenbistümer unter besonderer Berücksichtigung des Kampfes um die Erhaltung dieses Privilegs. Ein Beitrag zur Geschichte der Reichskirche*, Schöningh, Paderborn 1988.
- Heinisch, Reinhard, *Die bischöflichen Wahlkapitulationen im Erzstift Salzburg 1514–1688*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 1977.
- Klieber, Rupert, Die Annullierung der »Salzburger Privilegien« und die Salzburger Bischofswahl 1934 im Lichte der Vatikanischen Quellenbestände zum Pontifikat Pius XI., v: *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde* 151 (2011), 317–361.
- Kovačič, Franc, *Zgodovina Lavantinske škofije 1228–1928*, Lavantinski kn. šk. ordinariat, Maribor 1928.
- Rado Kušej, *Joseph II. und die äußere Kirchenverfassung Innerösterreichs: (Bistums- Pfarr- und Kloster-Regulierung); ein Beitrag zur Geschichte des österreichischen Staatskirchenrechtes*, P. Schippers, Amsterdam 1965.
- Ožinger, Anton, *Listine lavantinske škofije v Pokrajinskem arhivu Maribor*, Pokrajinski arhiv, Maribor 1989 (Viri; 4).
- Ožinger, Anton, *Zgodovina mariborsko-lavantinske škofije*, v: *Letopis mariborske škofije za sveto leto 2000: Slomškov zbornik* (ur. Jože Goličnik), Slomškova založba, Maribor 2001.
- Seidenschnur, Wilhelmine, Die Salzburger Eigenbistümer in ihrer reichs- und kirchenrechtlichen Stellung, v: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* 40 (1919), Kanonistische Abt. 9, str. 177–287.
- Tangl, Karlmann, *Reihe der Bischöfe von Lavant*, J. Leon, Klagenfurt 1841.
- Tropper, Peter G., *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum: Organisation und Administration der katholischen Kirche in Kärnten von Chorbischof Modestus bis zu Bischof Köstner*, Carinthia, Klagenfurt 1996.
- Urlep, Lilijana, Kirchenvisitationen und Visitationsberichte des Lavanter Fürstsbischofs Attems 1724–1744, v: *Herrschaftspraktiken und Lebensweisen Im Wandel: Die Habsburgermonarchie im 18. Jahrhundert. Das Achtzehnte Jahrhundert und Österreich: Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts*, Band 35, Böhlau Verlag, Dunaj, Köln, Weimar 2020, str. 67–89.
- Urlep, Lilijana, *Vse za Božjo slavo, zveličanje duš in prenovo škofije: katalog razstave ob dvestoletnici duhovniškega posvečenja škofa Antona Martina Slomška (1800–1862)*, Nadškofija Maribor, Nadškofijski arhiv, Maribor 2024.

Spletni viri

- Hernach volgend die Zehen Krayß / wie vnd auff welliche art die inn das gantz Reych außgethaylt / vnd im 1532. jar Roem. Kay. Maye. hilff wider den Türcken zuo geschickt haben. Auch welliche Staend in yeden Krayß geherend nach altem herkommen, [Augsburg] 1532: https://de.wikisource.org/wiki/Hernach_volgend_die_zehen_Kray%C3%9F.
- Zeumer, Karl, *Reichsmatrikel von 1521*: https://de.wikisource.org/wiki/Reichsmatrikel_von_1521.
- Zürcher, Peter, *Wahlkapitulationen*, publiziert am 28.07.2010, v: Historisches Lexikon Bayerns: <http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/Wahlkapitulationen>.

POVZETEK

Lavantinska škofija je bila ustanovljena leta 1228 kot salzburška lastniška škofija. Lastniške škofije predstavljajo precejšnjo izjemo oz. posebnost v cerkveni, cerkvenopravni in državnopravni ureditvi. Pri lastniških škofijah (obstajale so samo salzburške lastniške škofije) je šlo za škofije, katerih škofje so bili imenovani, potrjeni in posvečeni od salzburškega nadškofa, od katerega so načeloma prejeli tudi fevde oz. temporalije. Škofje lastniških škofij so bili tako v cerkvenem kot v državnopravnem smislu odvisni od salzburškega nadškofa, njihov položaj lahko primerjamo s položajem vazala v odnosu do fevdnega gospoda.

Salzburški nadškof Eberhard II. je že v ustanovni listini lavantinske škofije, izdani 10. maja 1228, sebi in svojim naslednikom na nadškofijskem sedežu v Salzburgu pridržal pravico do imenovanja, potrditve, posvetitve in podelitve fevdov novemu lavantinskemu škofu, ki je bil dolžan priseči zvestobo in pokorščino (vazalna prisega) salzburškemu nadškofu in nadškofiji. Poseben položaj lavantinske škofije kot lastniške škofije oz. posebne pravice salzburškega nadškofa pri imenovanju lavantinskega škofa in tudi škofov ostalih lastniških škofij (krška, chiemseejska in sekavska) se je obdržal tudi po jožefinski preureditvi škofijskih meja vse do konca prve svetovne vojne oz. avstrijskega konkordata 1933/34. Lavantinska škofija, ki je vse od ustanovitve naprej spadala pod salzburško metropolijo, je bila leta 1924 izvzeta iz salzburške metropolije in podrejena neposredno Svetemu sedežu. Leta 1923 imenovani škof Andrej Karlin je bil po par stoletjih prvi lavantinski škof, ki je bil imenovan s strani papeža in ne salzburškega nadškofa.

Poseben položaj lavantinske škofije kot lastniške škofije se je odražal tudi pri škofu Antonu Martinu Slomšku, ki ga je za lavantinskega knezoškofa imenoval, potrdil in posvetil salzburški nadškof. Med procesom imenovanja je Slomšek – podobno kot njegovi predhodniki – podpisal volilne kapitulacije. Volilne kapitulacije so sredstvo za urejanje odnosov in razmerij med volivci in kandidatom za službo, uporabljale so se pri volitvah cesarjev in škofov. Slomškov podpis volilnih kapitulacij predstavlja precejšnjo posebnost ali izjemo: kapitulacije so načeloma podpisovali škofje, ki so bili voljeni, kar za lavantinske škofo ni veljalo, od konca 17. stoletja pa so bile celo prepovedane, čeprav so se v praksi uporabljale do sekularizacije na začetku 19. stoletja. Kapitulacije, ki so jih podpisovali oz. sprejemali lavantinski škofje, so obsegale 19 členov, ki so vsebinsko nastali na začetku novega veka in se v poznejših obdobjih niso spreminjali. V Slomškovem času so bila nekatera določila anahronizem oz. niso bila več v skladu s spremenjenimi družbenimi in političnimi razmerami. V primeru Slomška in njegovih predhodnikov lahko volilne kapitulacije opredelimo kot instrument, ki ureja oz. poudarja podrejen odnos in razmerja med lavantinskimi škofi in

salzburškimi metropoliti in hkrati ponazarja poseben status lavantinske škofije kot lastniške škofije, njihovo formalno pravno in realno veljavnost pa bo treba še natanko preučiti.

Ključne besede: *cerkvena zgodovina, lavantinska škofija, lastniška škofija, škof Slomšek, 19. stoletje*

Summary

WHY DID SLOMŠEK SIGN VOTING CAPITULATIONS? SLOMŠEK AND THE STATUS OF THE DIOCESE OF LAVANT AS A PROPRIETARY DIOCESE

The Diocese of Lavant was founded in 1228 as a proprietary bishopric of the archdiocese of Salzburg. Proprietary bishoprics/ are a great exception or peculiarity in the church, ecclesiastical-legal, and state-legal regulations. Such dioceses (there only existed Salzburg proprietary bishoprics) were dioceses the bishops of which were nominated, confirmed, and consecrated by the Salzburg archbishop, from which they also received fiefs or temporalities. Thus, bishops of proprietary dioceses were in both the ecclesiastical and state legal sense dependent on the Salzburg archbishop, while their position can be compared to the position of a vassal in relation to the feudal lord.

In the founding charter of the Diocese of Lavant, issued 10 May 1228, Salzburg Archbishop Eberhard II reserved the right to nominate, confirm, consecrate, and present fiefs to the new bishop of Lavant for himself and his successors in the archdiocesan seat in Salzburg. A new bishop was obliged to swear allegiance and obedience (a vassal oath) to the Salzburg archbishop and archdiocese. The special position of the Diocese of Lavant as a proprietary diocese or special rights of the Salzburg archbishop in appointing the bishop of Lavant and bishops of other proprietary dioceses (Gurk, Chiemsee, and Seckau) was preserved even after the Josephine rearrangement of diocesan borders until the end of the First World War or the Austrian Concordat of 1933/34. The Diocese/proprietary bishopric of Lavant, which belonged under the Salzburg Metropolis since its establishment, was made exempt from the Salzburg Metropolis in 1924 and made subordinate directly to the Holy See. Bishop Andrej Karlin, appointed in 1923, was the first bishop of Lavant in several centuries to be appointed by the pope and not the archbishop of Salzburg.

The special position of the Diocese of Lavant as a proprietary bishopric was also reflected during the time of Bishop Anton Martin Slomšek, who was nominated, confirmed, and consecrated as the Prince-Bishop of Lavant by the Archbishop of Salzburg. During the appointment procedure, Slomšek – similar

to his predecessors – signed electoral capitulations. These are a means for the arrangement of relations and relationships between electors and the candidate for a position and were used for electing emperors and bishops. Slomšek's signature of electoral capitulations presents a great peculiarity or exception: in principle, capitulations were signed by bishops who were elected, which did not hold true for bishops of Lavant; indeed, electoral capitulations were prohibited from the end of the 17th century, even though they were used in practice until the secularisation at the beginning of the 19th century. Capitulations signed or accepted by bishops of Lavant encompassed 19 articles, the content of which was created at the beginning of the Modern Age and was not changed during later periods. In Slomšek's time, certain stipulations were anachronisms or not in accordance with the changed social and political circumstances. In the case of Slomšek and his predecessors, electoral capitulations can be defined as an instrument arranging or emphasising the subordinate relation and relationships between the bishops of Lavant and metropolitan bishops of Salzburg while simultaneously illustrating the special status of the Diocese of Lavant as a proprietary bishopric. However, their formal legal and actual validity will still have to be thoroughly studied.

Keywords: *Church history, Diocese of Lavant, proprietary bishopric, Bishop Slomšek, 19th century*